

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه زابل

مدیریت تحصیلات تکمیلی

پردیس خودگردان

گروه زبان و ادبیات فارسی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته زبان و ادبیات فارسی

جامعه در شعر حمید مصدق

استاد راهنما :

دکتر احمد سنجولی

استاد مشاور:

دکتر علیرضا محمودی

تهیه و تدوین :

ابوالفضل شهرکی

شهریور ۱۳۹۳

تاییدیه هیئت داوران

بأسمه تعالی

دانشگاه زابل

پردیس خودگردان

مدیریت تحصیلات تکمیلی

صفحه الف

این پایان نامه با عنوان: « **جامعه در شعر حمید مصدق** » قسمتی از برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد توسط دانشجو **ابوالفضل شهرکی** تحت راهنمایی استاد پایان نامه **دکتر احمد سنجولی** تهیه شده است. استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه زابل مجاز می باشد.

امضا دانشجو

این پایان نامه **ع** واحد درسی شناخته می شود و در تاریخ توسط هیئت داوران بررسی و نمره و درجه به آن تعلق گرفت.

تاریخ

امضاء

نام و نام خانوادگی

۱- استاد راهنما: **دکتر احمد سنجولی**

۲- استاد مشاور: **دکتر علیرضا محمودی**

۳- استاد داور: **دکتر محمد میر**

۴- مدیر گروه: (مهر و امضاء) **دکتر احمد سنجولی**

۵- نماینده تحصیلات تکمیلی: **دکتر محمد نهنانی**

پدر، مادر و همسر عزیزم

و به تمام آزاد مردانی که نیک می اندیشند و عقل و منطق
را پیشه خود نموده و جز رضای الهی و پیشرفت و سعادت
جامعه، مدنی ندارند.

دانشمندان، بزرگان، و جوانمردانی که جان و مال خود را
در حفظ و اعتلای این مرز و بوم فدا نموده و می نمایند.

شکر و سپاس خدای را، که ما را از بیچ آفرید، قلم در دست ما گذاشت و زبان
بر نهاد ما.

شایسته است که ما هم با همین خامه شکر نعمتهای بی شمار وی را بجای آوریم.
در اینجا بدینوسیله از استاد راهنمای ارجمندم، جناب آقای دکتر سنجلی، برای
راهنمایی های ارزشمندشان در تمام مراحل این تحقیق کمال شکر و امتنان را
دارم.

و همچنین از استاد مشاور جناب آقای دکتر محمودی کمال شکر و امتنان را
دارم.

از ایندیگتا به روزی و نیک انجامی و موفقیت روز افزون را برای کلیه اساتید
بزرگوار رشته زبان و ادبیات فارسی آرزو دارم.

چکیده

ادبیات بازتابی عینی از واقعیات و تحولات اجتماعی و فرهنگی جامعه است که با جمع‌آوری، تنظیم، توصیف و تحلیل آن‌ها، می‌توان سیمایی جامع را از حیات اجتماعی نویسنده به‌دست آورد. از سوی دیگر، درک آثار و تألیفات، بدون آشنایی با محیط و اجتماعی که در آن پدید آمده‌اند، امری دشوار است. حمید مصدق از برجسته‌ترین شاعران دوره معاصر است که اشعار او را می‌توان در قالب ادبیات متعهد جای داد. او با بهره‌گیری از زبان شعر و با درک درست از شرایط اجتماعی و آرزوهای جمعی کوشیده است تا با زبانی ساده، نمادین، حماسی و در عین حال اسطوره‌ای به بیان مسائل و مشکلات جامعه ایران به ویژه در دوره قبل از انقلاب شکوهمند اسلامی ایران بپردازد. در این پژوهش که به شیوه توصیفی - تحلیلی و بر روی تمام اشعار حمید مصدق انجام گردیده، تلاش شده است جامعه در شعر حمید مصدق در چهار مبحث: سیاست، فرهنگ، اجتماع و اقتصاد و به شیوه علمی که مبنای این پژوهش بر نظریه جامعه‌شناسی ادبیات لوسین گلدمن و با پیروی از پیش‌بینی‌های تالکوت پارسونز در جامعه‌شناسی ادبی می‌باشد، مورد بررسی قرار گرفته است. نتیجه این پژوهش نشان از آن دارد که مصدق به مسائل اجتماعی و فرهنگی جامعه خویش توجه بسیاری دارد.

کلمات کلیدی: جامعه‌شناسی ادبیات، گلدمن، پارسونز، حمید مصدق، شعر معاصر.

فهرست مطالب

عنوان صفحه

فصل اول: مقدمه

- ۱-۱- مقیمه ۲
- ۱-۲- سوالات پژوهش ۳
- ۱-۳- فرضیه پژوهش ۳
- ۱-۴- اهداف تحقیق ۴
- ۱-۵- روش تحقیق : ۴
- ۱-۶- سابقه و ضرورت انجام تحقیق ۴

فصل دوم: کلیات تحقیق

- ۲-۱- جامعه شناسی چیست؟ ۸
- ۲-۱-۱- علم جامعه شناسی ۹
- ۲-۱-۲- زبان ابزار زندگی اجتماعی ۹
- ۲-۱-۳- جامعه شناسی در ادبیات ۱۰
- ۲-۱-۴- جامعه شناسی شعر ۱۱
- ۲-۱-۵- ادبیات متعهد ۱۳
- ۲-۱-۶- جامعه شناسی ادبی ۱۵
- ۲-۲- عوامل اثرگذار بر شرایط اجتماعی ۱۷
- ۲-۲-۱- ساخت اجتماعی ۱۸
- ۲-۲-۲- فرهنگ ۱۹
- ۲-۲-۳- شخصیت ۲۰
- ۲-۲-۴- جامعه شناسی ادبیات گلدمن و پارسونز ۲۱
- ۲-۳- نگاهی به اوضاع سیاسی ایران در دهه ۱۳۴۰ ۲۳
- ۲-۳-۱- حمید مصدق کیست؟ ۲۴
- ۲-۳-۲- نگاهی گذرا به آثار حمید مصدق ۲۴
- ۲-۳-۲-۱- منظومه درفش کویانی ۲۶
- ۲-۳-۲-۲- منظومه آبی، خاکستری، سیاه ۲۷
- ۲-۳-۲-۳- در رهگذر باد ۲۷
- ۲-۳-۲-۴- از جدایی ها ۲۹
- ۲-۳-۲-۵- سالهای صبوری ۲۹
- ۲-۳-۲-۶- شیر سرخ ۳۰

فصل سوم: جامعه در شعر مصدق

پیش درآمد ۳۲

۳۴ سیاست	۳-۱
۳۵ «در رهگذر باد»	۳-۱-۱
۳۷ «در از جدایی ها»	۳-۱-۲
۳۸ «در سالهای صبوری»	۳-۱-۳
۴۱ «در شیر سرخ»	۳-۱-۴
۴۵ فرهنگ	۳-۲
۴۶ عشق و مشتقات آن	۳-۲-۱
۴۷ عشق به طبیعت	۳-۲-۱-۱
۴۸ عشق به مردم و اجتماع	۳-۲-۱-۲
۴۹ شناسنده‌های مهم در بیان عشق	۳-۲-۱-۳
۵۱ ارزش‌ها	۳-۲-۱-۴
۵۴ بررسی کاربرد، شخصیت‌های اسطوره	۳-۲-۲
۵۶ اسطوره عرفانی	۳-۲-۲-۱
۵۸ اساطیر حماسی و ملی	۳-۲-۲-۲
۵۸ کاه	۳-۲-۲-۲-۱
۶۰ سیاوش	۳-۲-۲-۲-۲
۶۲ ضحاک	۳-۲-۲-۲-۳
۶۴ اهورامزدا	۳-۲-۲-۲-۴
۶۶ اساطیر اقوان دیگر	۳-۲-۲-۲-۵
۶۸ فرهنگ در «در رهگذر باد»	۳-۲-۳
۷۶ فرهنگ در «از جدایی ها»	۳-۲-۴
۸۴ فرهنگ در «سال‌های صبوری»	۳-۲-۵
۹۵ فرهنگ «در شیر سرخ»	۳-۲-۶
۱۰۶ اجتماع	۳-۳
۱۰۸ اجتماع در «در رهگذر باد»	۳-۳-۱
۱۱۶ اجتماع در «از جدایی ها»	۳-۳-۲
۱۲۳ اجتماع در «سال‌های صبوری»	۳-۳-۳
۱۳۲ اجتماع «در شیر سرخ»	۳-۳-۴
۱۴۱ اقتصاد	۳-۴
۱۴۲ اقتصاد در «در رهگذر باد»	۳-۴-۱
۱۴۷ اقتصاد در «از جدایی‌ها»	۳-۴-۲
۱۵۰ اقتصاد در «سالهای صبوری»	۳-۴-۳
۱۵۳ اقتصاد در «شیر سرخ»	۳-۴-۴

نتیجه گیری و پیشنهادات

نتیجه گیری.....	۱۶۱
منابع.....	۱۶۶

فهرست جداول و اشکال

عنوان	صفحه
جدول ۱- زیرحوزه های سیاست در « در رهگذار باد »	۳۶
جدول ۲- زیرحوزه های سیاست در « از جدایی »	۳۸
جدول ۳- زیرحوزه های سیاست در « سال های صبوری »	۴۰
جدول ۴- زیرحوزه های سیاست در « شیر سرخ »	۴۲
جدول ۳-۵- فراوانی زیرحوزه های سیاست در آثار مورد مطالعه	۴۳
نمودار ۳-۱- فراوانی زیرحوزه های سیاست در آثار مورد مطالعه	۴۳
جدول ۶- زیرحوزه های فرهنگ در « در رهگذار باد »	۶۸
جدول ۷- زیرحوزه های فرهنگ در « از جدایی ها »	۸۳
جدول ۸- زیرحوزه های فرهنگ در « سال های صبوری »	۹۴
جدول ۹- زیرحوزه های فرهنگ در « شیر سرخ »	۱۰۳
جدول ۱۰- فراوانی زیرحوزه های فرهنگ در آثار مورد مطالعه	۱۰۴
نمودار ۳-۲- نمودار فراوانی زیرحوزه های فرهنگ در آثار مورد مطالعه	۱۰۴
جدول ۱۱- زیرحوزه های اجتماع در « در رهگذر باد »	۱۱۵
جدول ۱۲- زیرحوزه های اجتماع در « از جدایی ها »	۱۲۲
جدول ۱۳- زیرحوزه های اجتماع در « سال های صبوری »	۱۳۱
جدول ۱۴- زیرحوزه های اجتماع در « شیر سرخ »	۱۳۷
جدول ۱۵- فراوانی زیرحوزه های اجتماع در آثار مورد مطالعه	۱۴۰
نمودار ۳-۳- فراوانی زیرحوزه های اجتماع در آثار مورد مطالعه	۱۴۰
جدول ۱۶- زیرحوزه های اقتصاد در « در رهگذر باد »	۱۴۶
جدول ۱۷- زیرحوزه های اقتصاد در « از جدایی ها »	۱۵۰
جدول ۱۸- زیرحوزه های اقتصاد در « سال های صبوری »	۱۵۳
جدول ۱۹- زیرحوزه های اقتصاد در « شیر سرخ »	۱۵۷
جدول ۲۰- فراوانی زیرحوزه های اقتصاد در آثار مورد مطالعه	۱۵۸
نمودار ۳-۴- فراوانی زیرحوزه های اقتصاد در آثار مورد مطالعه	۱۵۸
جدول ۲۱- فراوانی زیرحوزه های جامعه	۱۶۳
نمودار ۳-۵- نمودار فراوانی زیرحوزه های جامعه	۱۵۸
نمودار کلی مجموع نهادها	۱۶۴

فصل اول:

مقدمه

۱-۱- مقدمه

«شناخت و تحلیل آثار ادبی و نیز شناخت و تحلیل زندگی آفرینندگان این آثار، بدون بررسی و تحلیل جامعه و فرهنگی که در سایه آن نشو و نما یافته‌اند، میسر نیست. بنابراین، تحقیق و دقت در نحوه معیشت، روابط اجتماعی، باورها، شکست‌ها و پیروزی‌ها، دردها و شادی‌ها و در کل فراز و نشیب‌های جامعه‌ای که هنرمند در آن زندگی می‌کند، بررسی دقیق‌تر و جامع‌تر زندگی و آثار او را میسر می‌سازد» (صارمی، ۱۳۸۲: ۱۳).

شناخت محیط اجتماعی و طبیعی برای انسان امری حیاتی است. «انسان برای بهتر زیستن، بیشترین تلاش را برای شناخت خود و محیط طبیعی و اجتماعی خود کرده است تا بتواند به خواسته‌های خویش جامعه عمل ببوشاند. انسان با پذیرش روابط اجتماعی و شکل‌دهی آن‌ها به صورت ساخت‌های اجتماعی، به دگرگونی جامعه خود کمک می‌کند. این فرایند مستمر و دایمی، موجب حرکت اجتماعی انسان و جوامع بشری می‌شود» (سیف‌الهی، ۱۳۷۳: ۱۵۶).

پژوهشگران علوم اجتماعی اعتقاد دارند که: «در بطن هر کتاب، رجوعی است ضمنی به نهادهای اجتماعی، به آداب و سنن، به پاره‌ای از صور ستمگری و خصومت، به فرزانی و دیوانگی، به شهرت‌های پاینده و لجاج‌های گذرنده، به خرافات و به فتوحات تازه عقل سلیم، به جاهلیت‌ها و حساسیت‌ها، به تخیل و حتی ادراک و سرانجام به اخلاق و رسوم و ارزش‌های مقبول و خلاصه به دنیایی که خواننده و نویسنده در آن مشترک‌اند» (سارتر، ۱۳۷۰: ۱۰۵). در اثر ادبی، «اشاره‌ای ضمنی و نه بازتابی کامل و صرف از واقعیات اجتماعی وجود دارد. بنابراین آن چه مسلم است، این است که هر اثری، کنایه‌ای از اوضاع و شرایط اجتماعی روزگارش می‌باشد و اغلب از بعضی شرایط و حوادث تاریخی به دور نیست» (مباشری، ۱۳۸۹: ۲۳).

جامعه‌شناسی ادبیات، یکی از نوس‌ترین شاخه‌های جامعه‌شناسی است که پیشینه آن در ایران به ده‌ها سال قبل باز می‌گردد. جامعه‌شناسی ادبیات می‌کوشد تاریخ اجتماعی را از خلال آثار ادبی باز نویسد و نقش تحولات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی را در آفرینش شاهکارهای ادبی نمایان سازد (فطوره‌چی، ۱۳۸۴: ۱۴).

«حمید مصدق در سال ۱۳۱۸ در شهرضا، از توابع اصفهان متولد شد. او در رشته بازرگانی از دانشکده حقوق دانشگاه تهران فارغ التحصیل شد. از او مجموعه‌های درفش کویان (۱۳۴۰)، در رهگذر باد و آبی، خاکستری، سیاه (۱۳۴۹)، از جدایی‌ها (۱۳۵۷)، سال‌های صبوری (۱۳۶۹)، تا رهایی (۱۳۶۹) انتشار یافته

است. حمید مصدق روز هفتم آذرماه ۱۳۷۷ بر اثر عارضه قلبی بدرود حیات گفت «شاعری، ۱۳۸۴: ۵۷۷».

حمید مصدق از شاعرانی است که زبانی کاملاً مربوط به خود و مستقل و جا افتاده دارد. «محتوای شعری مصدق عموماً عاشقانه است با بینشی اجتماعی و تا حدی حماسی. مصدق از معدود شاعرانی است که همواره بر یک خط زبانی «عاشقانه-حماسی» طی طریق کرده، در این راه همواره زبان شعریش با رشد و وسعت اندیشه او تکامل پیدا کرده است. اشعار او در آغاز کار شاعریش، بیشتر گرایش اجتماعی و سیاسی داشت، اما بعدها این گرایش‌ها به گرایش عاشقانه و اجتماعی بدل شد. او تمایل داشته که مسائل اجتماعی را با بیان عاشقانه همراه سازد. برخی از آثار و اشعار وی در سال‌های بعد از ۱۳۵۰ زبانه‌دانشجویان و روشنفکران بود. در مجموع، حمید مصدق دارای زبانی صمیمی و ساده و بی‌پیرایه است. شعر او از دشوارگرایی و ابهام به دور است و با بیانی تغزلی و عاشقانه دیدگاه‌های اجتماعی را بازگو می‌کند» (شاعری، ۱۳۸۴: ۵۷۸).

شعر حمید مصدق در جامعه آن روز یعنی دههٔ چهل از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است. «حمید مصدق و م. آزر م. هر دو شاعران محبوب خوانندگان و شنوندگان جوان شعار دوست سال‌های چهل بودند. شعر مصدق در کمتر دفتر یادبودی و در کمتر حافظهٔ جوانی بود که راه نیافت» (حقوقی، ۱۳۷۷: ۱۰۱). با توجه به رسالت و تعهدی که حمید مصدق برای شعر قائل بود و از آن جایی که بیان مسائل اجتماعی به ویژه در سال‌های پیش از انقلاب اسلامی ایران در اشعار او زیاد به چشم می‌خورد، ضرورت دارد تا آثار او از منظر مباحث جامعه‌شناسی مورد بررسی قرار گیرد. لذا در این پژوهش تلاش می‌شود تا با بررسی آثار شعری حمید مصدق مصادیق کاربرد جامعه به شکل علمی، در شعر او نشان داده شود و به پرسش‌های زیر پاسخ داده شود.

۱-۲- سؤالات پژوهش

- ۱- رایج‌ترین عنصر اجتماعی شعر حمید مصدق کدام است؟
- ۲- بیشترین عناصر اجتماعی موجود در اشعار حمید مصدق به کدام طبقهٔ جامعه مربوط می‌شود؟

۱-۳- فرضیه پژوهش

- ۱- رایج‌ترین عنصر اجتماعی شعر حمید مصدق مسائل فرهنگی - اجتماعی است.
- ۲- بیشترین عناصر اجتماعی در شعر حمید مصدق مربوط به عامهٔ مردم و طبقه کم درآمد جامعه مربوط می‌شود و اینکه بازتاب حیات اجتماعی در آثار مصدق در هر دوره متفاوت بوده است.

۴-۱- اهداف تحقیق

- ۱- بررسی عناصر اجتماعی شعر حمید مصدق براساس جامعه شناسی گلدمن و پارسونز.
- ۲- تعیین میزان تأثیر وقایع و حوادث اجتماعی در اشعار حمید مصدق.
- ۳- شناخت دقیق‌تر جامعه مطرح شده در اشعار حمید مصدق در دوره‌های زمانی قبل و بعد از انقلاب اسلامی ایران.

۵-۱- روش تحقیق:

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات در این پژوهش به شیوه توصیفی - تحلیلی است. بدین گونه که ابتدا مطالب مورد نظر از کتاب‌ها و منابع فیش برداری شده، سپس داده‌های طبقه بندی شده با منابع ادبی و اجتماعی به منظور تقویت موضوع، مورد مطابقت قرار گرفته است و جمع بندی نهایی صورت گرفته است. این پژوهش بر اساس نظریات جامعه شناسانه، جامعه شناسان ادبی مخصوصاً گلدمن و پارسونز انجام گرفته است.

۶-۱- سابقه و ضرورت انجام تحقیق

گرچه در مورد حمید مصدق و همچنین بررسی جامعه در برخی از آثار ادبی تحقیقاتی انجام گردیده، اما درباره «جامعه در شعر حمید مصدق» تاکنون تحقیق مستقلی انجام نپذیرفته است. به طور کلی آثاری که در این زمینه وجود دارد، شامل کتاب‌ها، پایان نامه‌ها و مقالات زیر می شود:

مصطفوی (۱۳۸۸)، در پایان نامه کارشناسی ارشد خود به بررسی ساختار زبان شعر حمید مصدق پرداخته است و شعر او را در چهار سطح: «آوایی، واژگانی، نحوی و بلاغی» بررسی کرده است. وی در سطح آوایی، انواع موسیقی شعر مصدق را در سه محور: «موسیقی بیرونی، کناری و درونی» مورد بررسی قرار داده است.

عمونیا سفاکوش (۱۳۹۱)، در پایان نامه کارشناسی ارشد خود به بررسی درون‌مایه‌های اشعار حمید مصدق پرداخته و از مواردی چون: طبیعت گرایی، عشق، نوستالژی و... تحت عنوان درون‌مایه‌های اصلی حمید مصدق یاد کرده است.

محمدی (۱۳۹۱)، در پایان نامه کارشناسی ارشد خود به بررسی ویژگی‌ها و شاخصه‌های مکتب رمانتیسم در دفترهای شعری این شاعر پرداخته و به این نتیجه رسیده است که شعر مصدق ویژگی‌های مکتب رمانتیسم را به طور کلی داراست.

مدرسی (۱۳۸۸)، در مقاله خود به بررسی تکرار که یکی از مهمترین ویژگی‌های شعری حمید مصدق می‌باشد، پرداخته است وی بیان می‌دارد که موسیقی شعر مصدق از طریق تکرار، مضاعف

شده، از این طریق اشعار او از انسجام خاصی برخوردار شده است. همچنین مدرسی به بررسی شکل‌های مختلف تکرار در اشعار مصدق از جمله تکرار: واج، واژه و جمله پرداخته که این عوامل به توازن آوایی و واژگانی انجامیده و نمونه کاملی از قاعده افزایشی است. وی نتیجه گرفته است که مصدق در استفاده از این شگرد، بر القای معانی ثانوی و تأکید بر مطلب نظر دارد.

نظری (۱۳۸۹)، در مقاله‌ای، به بررسی یاد از گذشته همراه با حسرت و دلتنگی (نوستالژی) در دو حیطة اشعار عاشقانه و سیاسی حمید مصدق پرداخته است، او بیان می‌دارد که نوستالژی در اشعار حمید مصدق شامل: یاد از روزگار حاکمیت آزادی، آرامش و دادگری بر ایران و حسرت سپری شدن دوره مبارزانی چون کاوه همراه با شکایت و یأس و ناامیدی و تسلیم مردم در برابر ستم می‌شود.

شهروئی (۱۳۹۱)، در مقاله‌ای به بررسی خصوصیات سبکی کلام حمید مصدق پرداخته و گونه‌های مختلف پایانبندی سخن را در شعر وی مورد تحلیل و بررسی قرار داده است. همچنین او در این مقاله به بررسی بسامد اختتام کلام مصدق که شامل: تلمیح، جناس، ردالمطلع بوده، اشاره کرده است.

همچنین پژوهش‌هایی در خصوص بررسی سیمای جامعه در آثار ادبی صورت گرفته که به برخی از آنها اشاره می‌گردد، در آثار زیر گرچه مربوط به شعر حمید مصدق نمی‌شود، اما جامعه در آثار ادبی مورد بررسی قرار گرفته است.

صارمی (۱۳۸۴)، در کتاب خود با عنوان «سیمای جامعه در آثار عطار» به بررسی طبقات جامعه، جنبه‌های فرهنگی و اعتقادی، آداب و رسوم، سنت‌ها و دیگر مسایل اجتماعی عصر عطار در آثار عطار پرداخته است.

فطوره‌چی (۱۳۸۴)، در کتاب خود با عنوان: «سیمای جامعه در آثار سنایی» نخست به بررسی شرح احوال و آثار سنایی پرداخته، سپس مصداق‌هایی را دربارهٔ نظام حکومتی و تشکیلات اداری و اجتماعی، ادیان، مذاهب و فرق، سرگرمی‌ها، تفریحات، آداب و رسوم و باورها، خوراک و پوشاک، معماری و شهرسازی ذکر کرده است.

مباشری (۱۳۸۹)، نیز در کتاب خود با عنوان: «فرهنگ اجتماعی عصر مولانا» نخست به بیان ارتباط اجتماع و ادبیات پرداخته، سپس نمونه‌ها و شواهدی را از مثنوی معنوی و دیوان شمس مولوی، در خصوص مسائل اجتماعی از قبیل فرهنگ عامه، زبان و ضرب‌المثل‌ها بیان نموده است.

همان‌طور که بیان شد، پژوهش‌هایی در مورد سایر ویژگی‌های شعر حمید مصدق انجام گرفته ولی در هیچ یک به جامعه در شعر او به طور مستقل پرداخته نشده است. از آن جا که مصدق از جمله

کسانی است که در جریان نهضت شکوهمند مردم ایران برای انقلاب اسلامی ۱۳۵۷، از شعر برای بیان مسائل اجتماعی استفاده جسته است، لذا بر آن شدیم تا تحقیقی مستقل در خصوص جامعه در شعر حمید مصدق انجام گیرد.

فصل دوم :

کلیات تحقیق

۲-۲- جامعه‌شناسی چیست؟

برای جامعه‌شناسی تعاریف زیادی را ذکر کرده‌اند. در این جا از تعریف‌هایی که مربوط به بحث ما نمی‌شوند، صرف نظر شده، و تنها به چند تعریف عمده که می‌توانند با ادبیات پیوند داشته باشند بسنده می‌شود:

بروس کوئن در تعریف جامعه‌شناسی آورده است: «جامعه‌شناسی را می‌توان مطالعه علمی زندگی گروهی انسان‌ها تعریف نمود» (کوئن، ۱۳۸۶: ۱۵). مطابق این تعریف، زندگی گروهی و جمعی انسان مورد بحث جامعه‌شناسی می‌باشد. زندگی فردی نمی‌تواند در این دایره بگنجد؛ چرا که بحث از فرد به روانشناسی مرتبط می‌شود نه به جامعه‌شناسی.

همچنین در تعریف جامعه‌شناسی، از آن به عنوان علم رفتارشناسی یاد شده است «جامعه‌شناسی مطالعه علمی رفتار معنادار و نظام یافته شخص انسان باهم نوعان خود است» (نیک‌گهر، ۱۳۷۳: ۱۷). براساس این تعریف، زندگی جمعی امری است طبیعی لیکن آن چه در جامعه‌شناسی به آن پرداخته می‌شود، نظام ارتباطی و قانون رفتارهای جمعی انسان می‌باشد که به زندگی گروهی آدمی معنا می‌بخشد. همچنین جامعه‌شناسی علمی دانسته شده که «به بررسی علل رفتارهای اجتماعی می‌پردازد.» (وحید، ۱۳۸۸: ۹).

بنا بر تعاریف فوق این علم با نظام‌های صنعتی نیز می‌تواند که مرتبط باشد. «جامعه‌شناسی را می‌توان به عنوان مطالعه نظام یافته جوامع انسانی با تأکید خاص بر نظام‌های صنعتی امروزی تعریف کرد» (گیدنز، ۱۳۸۲: ۴۸). گیدنز در این تعریف به نظام‌های جدید که زندگی جمعی مردمان امروز را شکل می‌دهند، توجه دارد.

می‌توان گفت، آنچه پدیده‌های اجتماعی که از زندگی گروهی انسان نشأت می‌گیرند، با موضوع جامعه‌شناسی می‌باشد از قبیل: شیوه‌های رفتار، کنش‌های اجتماعی، رخداد‌های اجتماعی که انسان‌ها در آن‌ها نقش داشته یا دارند، نظم، همسانی، محیط، زمان، و هرچه با زندگی جمعی انسان‌ها ارتباط می‌گیرد و بر آن مؤثر است.

لازم به ذکر است «که واژه جامعه‌شناسی ادبی را نخستین بار اگوست کنت فیلسوف و جامعه‌شناسی فرانسوی در نیمه اول قرن ۱۹ به کار برد و بعد از آن تا امروز استفاده عام دارد.» (کوئن، ۱۳۸۵: ۶).

۱-۱-۲- علم جامعه‌شناسی

در تعریف علم جامعه‌شناسی آمده که: «جامعه‌شناسی علم بررسی نظام‌های اجتماعی است که مبتنی برکنش‌های متقابل، رفتارها و نقش‌های اجتماعی است.» (طیبی، ۱۳۷۱: ۷).

جامعه‌شناسی «همانند همه علوم دیگر که در پی گسترش و تحول به تخصص‌هایی در درون خود تقسیم شده‌اند، وضعیتی تخصصی یافته و به گرایش‌هایی تقسیم شده است. جامعه‌شناسی عمومی، شهری، روستایی، کار اشتغال، صنعتی، دین، آموزش و پرورش، خانواده، کشورهای در حال رشد (جهان سوم)، انحرافات (آسیب‌شناسی اجتماعی)، جوانان، زنان، هنر، ارتباط جمعی، اوقات فراغت، سیاسی، اقتصادی و بلاخره جامعه‌شناسی جنگ و انقلاب از جمله تخصص‌های است که امروز در جامعه‌شناسی به چشم می‌خورد و اهمیت هر یک از آنها در هر کشور متناسب با اوضاع و احوال حاکم بر آن کشور و مسائلی که در آن مطرح است متفاوت است» (وحیدا، ۱۳۸۸، ص: ۱۲).

۲-۱-۲- زبان ابزار زندگی اجتماعی

می‌توان گفت که «زبان ابزار زندگی اجتماعی و نیز دستاورد تدریجی این زندگی است. کار کرد زبان، کمک در برقراری روابط اجتماعی و به دیگر سخن، ابزاری در انتقال مفاهیم و پیام‌هاست. جامعه‌شناسی همانند موجودی زنده پیوسته در حال تغییر و تطور است و این نه تنها در ساخت، شکل و ابعاد بلکه در همه اجزای محتوای آن نیز صورت می‌گیرد» (همان: ۱۳).

زندگی گروهی یعنی زندگی با دیگران، زندگی در ارتباط با دیگران و برای برقرار شدن این ارتباط به ابزاری نیاز است. «انسان برای ارتباط با هم‌نوعان خود و برای زندگی جمعی زبان را آفرید که احتمالاً در آغاز زبانی حرکتی بوده و سپس به صورت گفتاری در آمده است. درباره زمان و مکان پدیدآیی مجال گفتگو نیست اما آنچه روشن است این است که گروه‌های انسانی در اینجا و آنجا زبانهای خاص خود را آفریدند و تنوع زبانی که تا به امروز ادامه دارد نتیجه و دنباله کوشش‌های نخستین آن گروه‌هاست. شمار زبان‌های را که ساکنان امروزی کره زمین به آنها تکلم می‌کنند میان ۴ تا ۷ هزار برآورد کرده‌اند» (باقری، ۱۳۷۳: ۲۱).

کارکردهای جامعه‌شناختی زبان مورد توجه شمار زیادی از نظریه پردازان جامعه‌شناس قرار گرفته است آنان زبان را به عنوان یک نماد مورد تاکید قرار داده‌اند. «نمادها انسان‌ها را قادر می‌سازند تا از طریق نام‌گذاری، طبقه‌بندی و یادآوری چیزهایی که در جهان با آنها رو به رو می‌شوند،